

KALOUS UŠATÝ (*ASIO OTUS*)

Mladí ptáci se klubou postupně. Mezi prvním a posledním mohou být značné rozdíly ve vzrůstu. Foto: Jiří Michal

Robert Doležal

Ocitnete-li se během zimních měsíců při náhodné procházce na venkovském hřbitově nebo v parčíku malého města, můžete mít intenzivní pocit, že vás někdo pozoruje. Když pak pod blízkou skupinou hustějších smrků nebo tují najdete malé šedivé vývržky, ze kterých prosvítají kůstky menších hlodavců, můžete si být jisti, že se vám to jen nezdá. Stačí se totiž pozorně zahledět do korun nad vámi a zjistíte, že jsou na vás upřeny třeba i desítky velkých oranžových očí. Nelekejte se, ty oči patří naší druhé nejběžnější sově, kalousovi ušatému. Během zimních měsíců je totiž tento druh velice pospolitý a shromažďuje se i v poměrně vysokých počtech na společných nocovištích. V případě sov můžeme mluvit o „denišťích“, na kterých ve skrytu přečkávají den a po západu slunce vylétají na lov. Tato shromaždiště opouštějí až začátkem jara.

*Barvou duhovek, která je oranžová, se kalous ušatý liší od velice podobného kalouse pustovky (*Asio flammeus*) – ten má duhovku žlutou, a od puštíka obecného (*Strix aluco*), který má oči tmavé. Foto: Robert Doležal*

Rozšíření a početnost

Kalous ušatý je druh s holoarktickým typem rozšíření, což znamená, že jeho rozsáhlý areál zahrnuje nejenom podstatnou část Evropy a Asie s výjimkou nejsevernějších částí, ale i značnou část Severní Ameriky. Ve Starém světě zasahuje tento druh na jihu až po Maroko a Kanárské ostrovy, na východě po Japonsko. V případě Nového světa se vyskytuje od jižní Kanady po jih USA (ŠTASTNÝ et al., 2006). Evropská hnízdní populace přesahuje 380 tisíc párů (25–49 % populace celkové) a v letech 1970–1990 byla považována za stabilní. V následující dekádě byl sice v některých zemích zaznamenán úbytek početnosti, ale většina populací (včetně jádrových v Rusku

a Rumunsku) zůstala stabilní, a proto je tento druh v rámci Evropy považován za zabezpečený (BIRDLIFE INTERNATIONAL 2004). Odhad početnosti naší populace kalouse ušatého z let 2000–2003 hovoří o 3 000 až 4 500 párech a v Červené knize ohrožených druhů je zařazen v kategorii LC – druh málo dotčený (ŠTASTNÝ et al., 2006).

Prostředí a způsob života

V našich podmínkách obývá kalous ušatý především nižší a střední polohy s úbytkem početnosti nad 600 m n. m. Hnízdní výskyt byl ale zaznamenán i výše (Jeseníky – 650 m n. m., Šumava – 1070 m n. m.) a pozorován může být i vysoko v horách (HUDEC a kol., 2005). Přednost dává lesům

středajícím se s otevřenou krajinou, kde se vyskytuje mozaika polí, luk, remízku a hájků. Nalezneme ho i v liniových porostech podél řek, v pásech keřů v polích, v městských parcích a na hřbitovech. Z výsledků kroužkování je patrné, že kalousi hnízdící u nás jsou zčásti stálí a přelétaví, z menší části i tažní (FORMÁNEK & ŠKOPEK, 2000). Mladí ptáci se rozptylují už krátce po opuštění hnízda, ale v roce následujícím se většinou usazují do 20 km od rodiště. Dospělí ptáci jsou také převážně věrní hnízdišti (více než 70 % ptáků v následujících letech hnízdí v okruhu do 10 km). Běžně se ale kalousi po vyhnízdění potulují všemi směry až do vzdálenosti 100 km. Od srpna do března se u nás objevují ptáci z Ruska, Pobaltí, Polska či Skandinávie (CEPÁK et al., 2008).

Popis

Kalous ušatý je překvapivě podobný naší největší sově, výru velkému (*Bubo bubo*). Dosahuje ale jen poloviční velikosti. Má nápadné oranžové oči a dlouhá pěřová „ouška“. Základní zbarvení kalouse ušatého je rezavohnědé se světlejší spodinou a s hustým podélným skvrněním, které na spodině tvoří zřetelné příčky. Na rozdíl od velice podobné pustovky (*Asio flammeus*) nesedá trvale na zemi. Let má pomalý kolébatý, několik veslovitých mávnutí střídá plachtění. Přes den se skrývá ve větších stromů, kde působí velice nenápadně. Na lov vylétá se soumrakem. Zvláště na jaře se samec v období toku ozývá hlubokým *hú* pravidelně opakovaným po 3 sekundách. Tou dobou se projevuje i štekavými či naříkavými zvuky a tleskáním křídel. Mláďata vyluzují mňoukavé teskné *píje* (HUDEC a kol., 2005).

Hnízdění a péče o mláďata

Tok začíná za příznivých podmínek již v lednu, ale většinou až v únoru. Samec v té době intenzivně houká a při svatebních letech tleská pod tělem křídlů o sebe. Hnízdo si kalousi nestaví, ale obsazují stará hnízda dravců, krkavcovitých, holubů nebo veverek. Někdy zahnízdí i na zemi nebo v dutinách stromů. Většinou jde o hnízda v lesních remízcích a na okrajích lesa umístěná ve výšce 5–10 m. Samice začíná snášet čistě bílá vejce nejčastěji během druhé poloviny března a začátkem dubna ve dvoudenních intervalech. Bývá jich 4–5 (1–8) a sedí na nich sama od snesení prvního vejce. Samec jí přináší potravu. Doba sezení je 27–28 dní pro každé

Pro kalouse ušatého je typické shromažďování na zimních nocovištích. Na vhodných místech můžeme zastihnout i několik desítek ptáků.
Foto: Jan Havránek

vejce. Mláďata se tedy líhnou postupně a samice je ještě několik dní zahřívá. Hnízdo opouštějí mladí ptáci po 3–4 týdnech. Poté se pohybují v okolí hnízda až do vzletnosti dosažené ve stáří 5 týdnů. Vyváděna jsou nejčastěji 2–3 mláďata, která pohlavně dospívají ve stáří 2 roků. Kalousi hnízdí většinou jednou do roka. V letech s dostatkem potravy i dvakrát (HUDEC a kol., 2005).

Potrava

Z řady prací vyplývá, že hlavní potravou kalouse ušatého jsou hraboši polní (*Microtus arvalis*), kteří tvoří přes 90 % jeho kořisti. Z drobných savců se v jeho potravě mohou objevit také myši, myšice, rejsci, někdy větší savci, jako je kolčava, křeček, potkan či veverka, a vzhledem k nepřilíh robustní tělesné konstrukci této sovy, výjimečně i králíci nebo zajáci. Nepohrdne ani menšími ptáky, obojživelníky a hmyzem. Podíl jiné kořisti než hrabošů stoupá v době, kdy je hrabošů nedostatek. Nahrazení jsou tím, co je v dané oblasti k dispozici. V některých případech jsou to myšice (*Apodemus* sp.), jindy ptáci nebo i obojživelníci. Podíl ptáků v potravě narůstá zvláště v blízkosti lidských sídel, kde se jedná především o vrabce domácí a polní (HUDEC a kol., 2005). Potravu loví kalous ušatý za soumraku a v noci nízkým přízemním letem. Loví v polích, loukách, v sadech a při okrajích lesních komplexů. Téměř nikdy neloví potravu v lese (SCHAUER, 1986).

Význam a ochrana

Kalous ušatý je po puštíku obecném (*Strix aluco*) druhým nejběžnějším druhem sovy u nás. Jeho ochrana je legislativou podchycena v podobě Zákona o ochraně přírody a krajiny č. 114/1992 Sb. Tím, že v jeho potravě převládá hraboš polní, se jedná vyloženě o užitečnou sovu využitelnou v biologické ochraně zemědělských kultur. Hnízdění kalouse v otevřené krajině se dá v omezené míře podporovat instalací vhodných a proti predaci bezpečných hnízdních budek. Zabývají se tím některé ochranné organizace. Budky pro kalouse, stejně jako pro poštolky, bývají např. plastové o objemu 50 l, výšce 60 cm, průměru 24,5 cm s charakterem polobudky a vletovým otvorem o rozměrech 15x17 cm umístěným v její spodní části. Největším nepřitelem kalouse je i přes jeho relativně vysokou početnost především člověk. Nejčastější známou příčinou mortality tohoto druhu je u nás kolize s dopravním prostředkem (automobil, vlak) – tímto způsobem uhynula téměř polovina ptáků se známou příčinou smrti (CEPÁK et al., 2008).

Seznam použité literatury je k dispozici u autora.

Další fotografie je možné zhlédnout na internetových stránkách autorů fotek: www.jmichal.cz a www.birdwatcher.cz.

Autor:

Ing. Robert Doležal

www.birdwatcher.cz

E-mail: dodin@post.cz

Zeměpisná proměnlivost kalouse ušatého je malá. Kalous ušatý eurasijský (*Asio otus otus*) obývá evropskou, asijskou i severoafričskou část areálu. Na Kanárských ostrovech žije k. u. kanárský (*A. o. canariensis*), v nearktické části areálu k. u. severoamerický (*A. o. wilsonianus*).
Foto: Robert Doležal

